

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ЯК ОДНІЄЇ З ФОРМ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

Олександр Щирбул

У статті наводяться окремі результати дослідження проблеми самостійної роботи студентів та пропонуються напрямки поліпшення самоосвітньої їхньої діяльності.

In the article separate results over of research of problem of independent work of students are brought and directions of improvement of educational activity of students are offered.

Розвиток виробничих та інформаційних технологій, процеси демократизації суспільних відносин вимагають від вищої школи підготовки висококваліфікованих фахівців, здатних швидко й ефективно вирішувати професійні проблеми в тому числі й у педагогічній діяльності.

Оскільки освіта була й залишається тією галуззю, на яку покладається основна відповідальність за розвиток і формування сучасної людини, сучасного фахівця, то відповідно навчальний процес, його організація, методи й форми роботи зі студентами повинні відповідати вимогам сьогодення.

Не викликає сумніву, що процес навчання у вищій школі, підготовка сучасного вчителя не може відбуватися без розуміння того, що в умовах реформування освітньої галузі, в умовах постійно зростаючого обсягу інформації педагогічний заклад не в змозі надати студенту такий обсяг знань, умінь й навичок, який йому вистачить протягом усієї майбутньої педагогічної кар'єри.

Підтвердженням того, що сучасне суспільство має справу з динамічними процесами принаймні в галузі науки є дослідження американського психолога Прайса. Він підрахував, що на зміну 50% змісту науки в наш час витрачається до 3 років в біомедицині, до 16 років — в географії. Як найбільш характерний і наочний приклад можна привести мікроелектроніку й обчислювальну техніку, де за неповні 40 років вже змінилося 5 поколінь ЕОМ [5, с.12-13].

Отже кількість інформації, обсяг наукових знань, яким повинен володіти будь-який фахівець, невпинно зростає, а це ставить підвищені вимоги і до підготовки сучасного вчителя. Тому одним з головних завдань професійної підготовки майбутніх педагогів є створення належних умов для розвитку й формування творчих якостей особистості студента, створення умов як для процесу навчання, так і для процесу учіння, перетворення студента з об'єкту навчання в суб'єкт навчальної діяльності.

Для вирішення цих завдань вища педагогічна школа використовує цілу низку добре відомих методів і форм навчання. Традиційно так склалося, що теоретичні знання студенти здобувають при вивченні лекційного курсу, апробацію теоретичних знань вони проводять на семінарських, практичних, лабораторних заняттях, беруть участь в роботі гуртків, олімпіад, студентських конференцій та ін.. Але на сьогодні важливим питанням організації навчально-виховного процесу в педагогічному закладі є залучення студентів до активної співпраці, до активного процесу учіння, тому виникає необхідність удосконалення існуючих традиційних методів і форм роботи в залежності від тих завдань, які повинна вирішувати сучасна освіта. Тому в навчальний процес впроваджуються інтерактивні методи навчання, які спрямовані на розвиток творчих здібностей студентів, методи проблемного викладення матеріалу, практичне здобуття знань, умінь і навичків студентів проходить із застосуванням методів проектно-технологічної діяльності та ін..

Однак, як свідчать результати аналізу і досвіду перелічені інновації не дають позитивного результату, якщо в студента протягом навчання у педагогічному закладі не сформуються стійкі навички й мотивація до самоосвітньої діяльності.

Отже важливим елементом підготовки сучасного вчителя є залучення студентів до виконання різного роду завдань самостійної і науково-дослідної роботи, і головне, виховання в студентів усвідомлення того, що саме навички самостійного отримання знань, уміння знаходити й працювати з інформацією допоможуть їм у майбутньому постійно підвищувати свій фаховий рівень і відчувати себе комфортно на різних посадах, в різних професійних ситуаціях. Крім цього науково доведено, що самоосвітня діяльність не лише виконує важливу дидактичну функцію, допомагає студентам в отриманні гнучких, систематизованих знань, а також сприяє розвитку особистості студента й має велике виховне значення. Самоосвітня діяльність учнів вищої школи формує в них цілий ряд професійних та особистісних якостей таких, як: дисциплінованість, відповідальність, працелюбність та ін..

Оскільки процес самостійного отримання знань пов'язаний з активною роботою мислення, то в цьому аспекті доцільно зазначити, що самоосвітня діяльність безперечно є елементом формування й розвитку творчої особистості, людини, яка при вирішенні складних професійних проблем завжди матиме власні ідеї, власну думку та погляди.

Питання самоосвіти в навчальному процесі знайшли своє відображення в роботах відомих педагогів минулого Я. А. Коменського, А. Дістерверга, К.Д.Ушинського та багатьох інших.

Зокрема, Я. А. Коменський, "...оцінюючи роль самостійної роботи в процесі навчання, писав: "Альфою і омегою нашої дидактики нехай буде пошук і відкриття способу, за якого б учителі менше навчали, а учні більше б училися." [1, с.433].

Німецький педагог А. Дістерверг з цього приводу зазначав: "Розвиток і освіта ні одній людині не можуть бути дані або повідомлені. Усяк, хто бажає до них залучитися, повинен досягнути цього власною діяльністю, власними словами, власним напруженням" [4, с.310].

Отже висловлювання відомих педагогів переконливо доводять, що самостійне отримання знань є невід'ємним елементом навчальної діяльності.

Проблема самостійної роботи як учнів, так і студентів у педагогічній теорії і практиці знайшла своє відображення в публікаціях А.М.Алексюка, Н.Г.Дайрі, В.П.Єсипова, В.А.Козакова, Р.М.Мікельсона, П.І.Підкасистого та ряду інших учених.

Класифікація самостійної роботи здійснена в наукових працях Г.С.Асонова, І.І.Малкіна, В.О.Онищука, А.В.Усової. Форми організації самостійної роботи знайшли відображення в дослідженнях С.У.Гончаренка, А.І.Дьоміна, П.М.Олійника, В.Ф.Паламарчук, Ю.І.Мальованого У загальнодидактичному плані проблема самостійної роботи досліджувалась В.М.Вергасовим, В.А.Козаковим, Н.В.Кузьміною, А.Г.Молибогом, П.І.Підкасистим та ін..

Так, наприклад, в дослідженнях В.М. Вергасова [3] самостійна робота студентів розглядається в контексті пізнавальної діяльності в вищій школі. З цього приводу автор зокрема зазначає, що "самостійна робота активізує мислення, сприяє створенню власних поглядів і думок. Фахівець, який не навчився працювати самостійно не зможе втілити свої ідеї і проекти в реальні конструкції. Людина повною мірою володіє лише тим, що вона здобуває самостійно" [3, с.39].

У роботах П.І Підкасистого [6; 7] проводиться детальний аналіз методичних класифікацій видів і змісту самостійної роботи та ін..

Незважаючи на те, що проблемі самостійної роботи студентів присвячена ціла низка публікацій і на сьогодні багато питань самоосвіти є достатньо розробленими,

практика роботи зі студентами спеціальності “Трудове навчання” показує, що в аспекті організації самостійної роботи виникають значні труднощі, перш за все пов’язані з негативним ставленням частини студентів до такого виду навчальної діяльності. Фактично виникає протиріччя між науково обґрунтованою доцільністю самоосвітньої діяльності й реальними кінцевими результатами такої роботи. Тут потрібно пояснити, що елементи самостійної роботи студентів постійно присутні в навчально-виховному процесі при опрацюванні лекційних, практичних, лабораторних, семінарських та інших форм занять, але на далі ми будемо розглядати лише ту частину самостійної роботи, яку повинен виконувати студент в позааудиторний час.

Для того щоб з’ясувати проблеми, з якими стикаються студенти у зв’язку з необхідністю виконання завдань самостійної роботи, ми провели дослідження (анкетне опитування) студентів I-IV курсів спеціальності “Трудове навчання”(технічна праця) Кіровоградського педагогічного університету.

Мета дослідження полягала в тому, щоб з одного боку дати можливість студентам оцінити проблему їхньої самостійної роботи та спробувати виробити за допомогою студентів конкретні пропозиції, щодо організації такого виду діяльності, а з другого боку — з точки зору дослідника, проаналізувати складові проблеми самостійної роботи студентів та спробувати виробити певну стратегію, певні напрямки поліпшення такого виду діяльності і як наслідок, порівняти перші й другі результати.

Анкета, запропонована студентам, передбачала відповіді на ряд питань, які стосуються навчального процесу в університеті й зокрема, завдань самостійної роботи. Дослідженню підлягали наступні напрямки: думка студентів щодо ефективності різних форм навчальної діяльності; ставлення студентів до виконання завдань самостійної роботи; виникнення й подолання труднощів при такій діяльності; самооцінка готовності студентів до самоосвіти; ставлення студентів до того факту, що згідно навчальних планів вищої школи більше половини навчального часу виділяється на самостійну позааудиторну роботу; пропозиції студентів щодо поліпшення якості самостійної роботи та ін.

Для того щоб досягти більшої вірогідності опитування, отримати більш реальні результати, окремі питання анкети дублювалися, але в дещо іншій інтерпретації. Одночасно студенти мали можливість як вибирати готовий варіант відповіді на питання, так і запропонувати свій варіант відповіді з обов’язковим обґрунтуванням власної позиції.

Наведемо окремі результати дослідження. Так на питання про те, які форми роботи у вас викликають найбільше труднощів, 34,3% респондентів вказали на самостійну позааудиторну роботу. На питання про те, як ви ставитесь до того, що значну кількість навчального матеріалу студент зобов’язаний опрацювати самостійно 57,1% опитаних дали негативну відповідь. Насторожує той факт, що серед студентів четвертого курсу, які скоро отримають дипломи бакалавра, таких виявилось аж 90%. Значно нижчий цей показник у студентів I-II курсів 50% і 20,6% відповідно. Причин тому, що багато студентів не сприймають самостійну роботу як необхідність, є багато. Зокрема, ефективність навчального процесу й самоосвітньої діяльності більшою чи меншою мірою залежить і від шкільної підготовки студента, і від вроджених задатків, від наявної матеріальної та інформаційної навчальної бази, від умов проживання студента та багатьох інших чинників. У цьому аспекті також доцільно зазначити, що у вищому навчальному закладі студент стикається з новими для нього методами і формами навчання, яких не було в школі, а також зовсім іншою структурою навчального процесу. Тому студентам може помилково здаватися, що навчатися у вищому навчальному закладі значно легше ніж у школі, адже не має жорсткого контролю з боку батьків, багато завдань дається з розрахунком на певний термін їх

виконання й викладач не в змозі щоденно контролювати роботу кожного студента; можна пропускати зайняття, надіючись на те, що часу ще вистачить на їх відпрацювання та ін.. Все зазначене, як показує практика, призводить до негативних результатів, а усвідомлення того, що доросла людина повинна сама себе контролювати, дисциплінувати, відповідати за свої дії у частини вчорашніх школярів ще не сформоване.

Наші анкетні дослідження виявили, що причини негативного ставлення студентів до виконання завдань самостійної роботи значно простіші: зокрема, більше чверті респондентів написали, що в них не вистачає часу на таку форму роботи, а інша чверть скаржаться на недостатність інформації, 27,2% зізналися, що не вміють шукати й працювати з інформацією, решта вказали інші причини, в тому числі й всі три разом раніше зазначені. На нашу думку, всі ці причини є “простішими”, бо їх вирішення, бодай часткове, лежить в організаційній площині. Пояснити студенту, що потрібно планувати свою роботу, раціонально поєднувати навчання й відпочинок, розробити й чітко дотримуватися режиму дня і т. п. не є дуже складним педагогічним завданням. Питання лише в тому, чи всі студенти прислухаються до таких рекомендацій.

Усунення другої і третьої причин труднощів самостійної роботи студентів (на думку наших респондентів мабуть третя причина пов’язана з другою) можливе внаслідок і за рахунок роз’яснювальної роботи та формуванням елементарних навичків роботи з каталогами, роботи з книжкою, написання, тез, анотацій і таке інше.

Більш складною є проблема формування мотивації студентів до самоосвітньої діяльності. Відомо, що мотивація до будь-якої діяльності має внутрішню і зовнішню складову. Щодо зовнішньої мотивації, то її формує викладач, пропонуючи студентам певні хронологічні рамки виконання завдань самостійної роботи, критерії оцінювання й, відповідно, виставляє за відповідну роботу оцінку, яка є вагомим аргументом впливу на студента.

Такі міркування підтверджуються результатами опитування. Більшість студентів, навіть ті, які негативно ставляться до виконання завдань самостійної роботи, написали, що змушені їх виконувати. Зокрема, 45,5% респондентів зазначили, що завдання самостійної роботи виконують частково, 43% — виконують в основному, лише близько 5% студентів написали, що такі завдання виконують у повному обсязі.

Значно складнішою є проблема формування внутрішньої мотивації, оскільки ця проблема пов’язана не тільки зі сферою педагогічного впливу. Проблема, яким чином спонукати студента до самостійної роботи, зацікавити його як в самому процесі діяльності, так і в кінцевому результаті, є предметом глибоких психолого-педагогічних досліджень, які потребують багато часу.

Підтвердженням того, наскільки сформований рівень внутрішньої мотивації у студентів, є їхні відповіді на питання про те, яким чином вони виконали б завдання з написання реферату: 20,5% респондентів зазначили, що для цього скористаються послугами бібліотек, інших джерел інформації й спробують виконати завдання у відповідності з вимогами; 51,2% опитаних — спробують знайти готовий, або подібний реферат у товаришів, в Інтернеті, або замовлять реферат в Інтернетклубах.

Разом з цим, опитування показало, що існують й певні позитивні моменти, зокрема, більшість студентів дали ряд пропозицій щодо поліпшення самостійної роботи. Ці пропозиції полягають в наступному: зменшити обсяг завдань самостійної роботи, збільшити час на виконання самостійної роботи, посилити контроль за виконанням відповідних завдань, передбачити здійснення індивідуального підходу та ін.. Частину цих пропозицій можна і треба взяти до відома.

Слід зазначити, що більшість студентів скаржаться на перевантаження в навчальному процесі, мабуть з цим і пов’язані вище зазначені пропозиції.

Хоча наші дослідження мають загальний характер і можливо не повною мірою відображають усі аспекти проблеми самостійної роботи студентів, але можна констатувати, що така проблема дійсно існує, вона складається з підпроблем, які потребують вирішення.

Оскільки наші дослідження проводилися із студентами спеціальності “Трудове навчання”, то відповідно пропозиції щодо поліпшення самостійної роботи будуть стосуватися саме цієї категорії студентів. Тут доцільно зазначити, що завдання самостійної роботи майбутніх учителів трудового навчання мають свої особливості. Студенти переважно займаються роботою з науково-технічною літературою, технічними словниками, схематичними зображеннями об’єктів, складанням технологічних карт та іншим. Поряд з цим завдання самостійної роботи студентів можуть передбачати виконання практичних завдань у лабораторіях і майстернях й пов’язані з різними технологічними процесами, з використанням різноманітних інструментів, матеріалів та ін..

Підсумовуючи сказане, ми пропонуємо наступні напрямки поліпшення самостійної роботи студентів.

1. Подолання організаційних проблем. Щоб студент мав повне уявлення про те, який результат роботи від нього вимагається, як правильно знаходити й використовувати інформацію, як правильно розподіляти свій час, слід запропонувати наступні форми співпраці викладача й студента: *складання плану виконання завдань самостійної роботи, хронологічних таблиць, путівників для студентів, методичних вказівок та ін..*

Щодо змісту самостійної роботи, то тут доцільно попередньо здійснити поділ завдань на перспективні, які потребують значного часу на їх виконання, і поточні, які можна виконати досить швидко. Результативність виконання завдань студентами також залежить від контролю з боку викладача, тому цей контроль має бути систематичним й мати проміжні етапи контролю.

2. Здійснення індивідуального (диференційованого) підходу. Оскільки студенти (так само, як і учні середньої школи) мають різний рівень підготовки, різний рівень мотивації до навчальної діяльності, то ці аспекти повинні враховуватися при визначенні завдань самостійної роботи у процесі підготовки фахівця у ВНЗ.

Доречі, в науковій літературі питання диференційованого підходу до завдань самоосвітньої діяльності знайшли своє відображення. Наприклад у дисертаційному дослідженні [2] пропонуються критерії для діагностики у студентів рівня сформованості умінь самостійної навчальної роботи та відповідно самі рівні: низький, середній, високий.

Можливо, що запропонована класифікація не повною мірою відображає увесь спектр рівнів сформованості самоосвітньої діяльності студентів, але на основі цієї класифікації можна певним чином систематизувати завдання самостійної роботи.

В залежності від рівня підготовленості студента ми пропонуємо завдання самостійної роботи поділяти наступним чином:

1. Репродуктивні завдання з елементами пошукової діяльності.
2. Пошукові завдання з елементами дослідницької роботи.
3. Творчі індивідуальні завдання.

Тут потрібно зауважити, що диференціація завдань самостійної роботи не має на меті поділити студентів на певні стабільні групи, а головне полягає в тому, щоб поступово сформувати необхідні навички самоосвітньої діяльності й підвести студента через його індивідуальні риси і специфічні методи та прийоми до творчого рівня роботи. Саме індивідуальні творчі завдання, на нашу думку, дадуть можливість

студенту детально розробити певний напрямок чи певну тему як в теоретичному, так і в практичному аспекті, підтвердити чи спростувати свої ідеї дослідним шляхом.

Ми схилиємося також до думки, що самостійна робота студентів обов'язково повинна мати кінцевий результат у вигляді пакету документів: розроблені ними методичні матеріали, розробки уроків, позакласні заходи, укладені творчі завдання для учнів, матеріали для тестування школярів та ін., які студент зможе ефективно використовувати у подальшій професійній діяльності.

Отже, самостійна робота студентів є важливим елементом їхньої професійної підготовки, а відтак справедливим є твердження, що самостійності в роботі потрібно не тільки вчити, а й виховувати.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Алексюк. А. М. Педагогіка вищої освіти України. – К.: Либідь, 1998. – 557 с.
2. Бондаренко М.І. Розвиток самоосвітньої діяльності майбутніх вчителів трудового навчання засобами навчально-технічної літератури: Дис...канд. пед. наук: 13.00.02 / Глухівський держ. педагогічний ун-т. – Глухів, 2003. – 215.
3. Вергасов. В. М. Активизация мыслительной деятельности студента в высшей школе: 2-е изд. перераб. и доп. – К.: Высшая школа, 1985. –175 с.
4. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник. – К.: Знання, 2005. – 485 с.
5. 5. Меерович М. И., Шрагина Л. И. Технология творческого мышления: Практическое пособие. – Мн.: Харвест, 2003. – 432 с.
6. Пидкасистый П.И. Самостоятельная деятельность учащихся: Дидактический анализ и структура самовоспитания и творчества.– М.: Педагогика, 1972.–184 с.
7. 7. Пидкасистый П.И. Самостоятельная познавательная деятельность школьников в обучении: Теоретико-экспериментальные исследования. – М.: Педагогика, 1980. – 240 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Щирбул Олександр Миколайович — асистент кафедри загальнотехнічних дисциплін та методики трудового навчання КДПУ ім. В. Винниченка.

Наукові інтереси: методика підготовки студентів у вищому педагогічному закладі до ефективної організації та розвитку технічної творчості школярів.